

„NEM KÖLLÖNE IMMÁR HALASZTANI AZ TÖRÖKKEL VALÓ BÉKESSÉGET ELVÉGEZNI”

Illésházy István és Thurzó György levelezése

Közismert, hogy a fontos politikai döntések és megegyezések valójában nem a tárgyaló asztal mellett, hanem a bőrfotelekben és a tárgyalások szüneteiben születnek meg. Elég csak utalnunk például Churchill és Sztálin „cédulás” egyezségére, melynek során befolyási övezetekre osztották Európát. Hasonló eseteket és háttér egyeztetések sorát említhetnénk még az úgynevezett modern kori történelemből is. Külön érdekesség, amikor megtalálunk egy olyan iratcsomót, amelyből kiderül, hogy a politika korábban sem volt másfolyan. Kiemelt érdeklődésre tarthat számot az, amikor sejteni lehetett, hogy valamilyen „titkos diplomáciai” megoldás húzódhatott meg egy-egy békekötés háttérében, s ezek az iratok kerülnek elő. Ilyenkor figyelembe kell vennünk azt, amit közkeletűen úgy is megfogalmazhatunk, hogy „minden szentnek maga felé hajlik a keze”, vagyis minden szerző igyekszik saját szerepét kidomborítani.

Az alább bemutatásra kerülő iratok¹ Illésházy István azon levelei, melyeket Thurzó Györgynek írt a zsitvatoroki béketárgyalásokhoz kapcsolódóan. Az írások azt a hézagot töltik ki, ami a Zsilinszky Mihály által, valamint a Történelmi Tárban közreadott forrásokból hiányzik.² Az iratok a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának Thurzó-gyűjteményéből származnak, s eddig publikálatlanok voltak.

Mielőtt a levelek elemzésére és ismertetésére rátérnénk, a közlés szempontjait szeretnénk bemutatni az olvasóknak. Eredetileg úgy terveztük, hogy betűhív átirással közöljük a lenti iratokat, ám a jobb érthetőség céljából – a korabeli kiejtést megtartva, de mai helyesírással írva – a modernizálás mellett döntöttünk.

A bécsi békeség³ II. cikkelye előírta, „hogy a magyarokkal és törökökkel a békeség és a kibékítés egyszerre történjék”,⁴ vagyis II. Rudolfnak békét kell kötnie az Oszmán Biro-

¹ Ezúton is szeretném megragadni az alkalmat, hogy kifejezzem hálámat Papp Sándornak, aki rendelkezésemre bocsátotta a tanulmány alapjául szolgáló forrásokat.

² Zsilinszky 1882. 419–433. o.

³ A magyar szakirodalomban elfogadott és megkövesedett formula, hogy a császár-király és a népe között létrejött megegyezéseket „békének” nevezik (lásd pl.: bécsi béke, nikolsburgi béke, szatmári béke), azonban Gebei Sándor egy tanulmányában részletesen indokolva kifejtette, hogy ez a kifejezés helytelen. Ennek alapját az képezi, hogy a király nem lépett diplomáciai kapcsolatba saját országának népével, amit a megegyezések latin nyelvű becikkelyezése is kifejez. Mint részletesen bemutatja, minden esetben – amikor a császár-király és népe között jön létre megegyezés – a „pacificationis” kifejezés található, melynek helyes fordítása a békeség/pacifikáció. Ezzel szemben minden diplomáciai tárgyalások során létrejött megegyezés esetében a „pax” kifejezés áll, melynek fordítása valóban a béke. Lásd bővebben: Gebei 2012. 51–52. o.

⁴ Sinkovics 1968. 349. o.

dalommal is, lezárva ezzel a 15 éve tartó háborút. A megállapodás szerint Illésházy István vezetésével a felkelt rendek követsége⁵ közvetített a tárgyaló felek között. Papp Sándor⁶ és Karl Nehring⁷ tanulmányaiból jól rekonstruálható az a folyamat, amely elvezetett a 13 napon át tartó tárgyalásokhoz.

Már 1605-ben megindultak az újabb tapogatózások annak érdekében, hogy a két birodalom békét kössön egymással. Ekkor még az is felmerült, hogy Bocskai kihagyásával történik mindez, mivel Lala Mehmed nagyvezír neheztelt rá, amiért az eltért a tervekől. Azonban a rákosmezei találkozók, valamint a nagyvezír hazarendelése és halála után a különbéke lehetősége egyre csökkent.⁸ A továbbiakban a Porta mindig ragaszkodott a magyar–Habsburg béke megkötéséhez, és csak utána volt hajlandó Erdély követeivel együtt tárgyalni.⁹

A tárgyalások vezetésére – török részről – Kádizáde Ali budai pasa és Habil efendi kaptak felhatalmazást a szultántól, míg császári részről Thurzó György,¹⁰ Kollonich Siegfried,¹¹ Batthyány Ferenc,¹² Istvánffy Miklós¹³ és Erdődy Kristóf¹⁴ magyar urak, illetve Ernst von Molart, komáromi főkapitány, Adolf von Althan Alsó-Ausztria főkapitánya és Johann von Molart. A közvetítő felkelt rendek delegációjának tagjai Illésházy István, Nyáry Pál, Czobor Mihály, valamint Hoffmann György voltak.

Az előtárgyalások párhuzamosan folytak a bécsi békeség tárgyalásaival, melyekről az erdélyi és a török fél is kölcsönösen tájékoztatta egymást. Érdekes, hogy időnként Bocskai – saját pozícióinak javítása céljából – kifejezetten hátráltatta a két nagyhatalom békefolyamatát.¹⁵ Az 5 alkalmat kitevő előtárgyalások során végül sikerült megállapodni a helyszínről, valamint azokról a pontokról, melyek a tárgyalás alapját képezik majd.¹⁶ Ennek megfelelően 1606. október végén elfoglalták szállásaikat a tárgyalók a Zsitva folyó dunai torkolatánál.

Az alább publikálásra kerülő levelek közreadásával és elemzésével az volt a cél, hogy tovább árnyaljuk azt a képet, mely a magyar történetírásban a „nagy török háborút” lezáró békéről kialakult. Az alábbi iratok azért is különösen alkalmasak erre, mert ugyan ismertünk egy naplót,¹⁷ ami a békétárgyalásokról szólt, s Bocskainak mint egy követi jelentés készült, azonban ez számos esetben csak utalásokat tartalmaz.¹⁸ A lenti levelek ezeket a réseket töltik be, így már nem csak az eredményt, hanem azok elérésének eszközét is megismerjük.

⁵ Azért döntöttünk ezen kifejezés használata mellett, mert – bár a bécsi békeség Bocskai István számára csak azokat a címeket engedélyezte, melyeket Báthory Zsigmond is viselt (15. cikkely 8.§) – Bocskai továbbra is használta a Magyarország fejedelme címet.

⁶ Papp 2006. 263–293. o.

⁷ Nehring 1986. 3–50. o.

⁸ Papp 2006. 292. o.

⁹ Nehring 1986. 4. és 7. o.

¹⁰ Magyar királyi étkefőnökmester, királyi tanácsos, országbáró, Ráva megye örökös főispánja.

¹¹ Dunáninnyi főkapitány, haditanács tanácsosa.

¹² Dunántúli főkapitány, Sopron megye főispánja.

¹³ Királyi főajtónállómester, királyi tanácsos.

¹⁴ Mátyás főherceg kamarása.

¹⁵ Papp 2006. 293. o.

¹⁶ Nehring 1986. 9–10. o.

¹⁷ Bayerle 1980. 5–53. o.

¹⁸ Pl.: Bayerle 1980. 36–37. o.

A leveleket két szempontból vesszük vizsgálat alá, melyek közül az első, hogy összevetjük az Illésházy Istvánnak tulajdonított tárgyalási naplóval, melyet 1980-ban adott közre Gustav Bayerle, valamint Ali budai pasa magyar nyelvű levelezésével.¹⁹ A másik vizsgálati szempont, hogy kiválogatjuk azokat a problémaköröket, amelyekről a levelek szólnak.

A napló kezdő soraiban a következőket olvashatjuk: „Az törökkel való frigy tartkálásának [tárgyalásának] elvégzéséért, kik mint egy mediátorok [közvetítők] legyünk az német császár és török császár között, gyűltünk Újvárat²⁰ össze, és ott várakozván míg az török följebb jött és az németek alább.

Az míg Újvárat voltunk is csak arról volt inkább az két császár követe között az vetekezés, hogy mikor és micsoda helyen gyűljenek össze. Írásunk és követünk által nagy nehezen arra bírtuk őket, hogy az pasa Esztergomon fölül három mérföldön jűjjon, és túl szálljon a Dunának.”²¹ Ez a néhány sor magyarázza azt, hogy miért kezdődik a béketárgyaláshoz köthető levelezés már jóval a tárgyalások megkezdése előtt. Ugyanakkor arra is magyarázatot ad, hogy Illésházy és társai miért írtak Thurzónak – hol kérlelő, hol szemrehányó stílusban – annyi levelet, amiben arra kérik, hogy kezdjék el végre a tárgyalásokat. Például Nyári Pál és társainak levele október 7-én a következőket tartalmazza: „Azért Isten segítségével Kegyelmetek holnap eljűjjon, és menjen össze az pasával!”²² Illésházy István egy héttel később pedig így fogalmaz: „Nem köllöne immár halasztani az törökkel való békességet elvégezni.”²³ Ali pasa már jóval korábban is jelezte, hogy a császári követek lépjenek, ha valóban komoly a szándékuk, „mert én igazán mondom, hogy tovább immár az hadat meg nem tartóztathatjuk... Igaz elég lött az sok írogatásban s levelezésben, előbb-előbb való halogatásban, s több immár nem lehet.”²⁴ A budai pasa Bocskainak is jelezte, hogy nincs ínyére a késlekedés, és jó lenne végre tárgyalóasztalhoz ülni, hiszen már régen eltelt a tárgyalások kezdésének kitűzött időpontja.²⁵

Illésházy István október 11-én írt arról, hogy 1000 lovassal indulnak el, és a megbeszélt helyen szállnak meg a Duna partján, a tárgyalás helyéhez közel.²⁶ A napló tanúsága szerint ezzel egy három hetes küzdelmet sikerült lezárni, s elérték azt, hogy megindulhassanak a tárgyalások.²⁷ Tíz nappal később kapott levelet Ali pasától, amiben a pasa komolyan kétségbe vonta a németek tárgyalási szándékát, de biztosította az erdélyi követség vezetőjét, hogy ő kész a tárgyalásra.²⁸ A napló feljegyzései szerint, még három napot kellett várni arra, hogy a közvetítők elfoglalják szállásukat, s csak ezután érkeztek meg a birodalmak

¹⁹ Bayerle 1991.

²⁰ Érsekújvár, ma Nové Zámky, Szlovákia.

²¹ Bayerle 1980. 28. o.

²² Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL), Magyar Kincstári Levéltárak, Magyar Karam Archívuma. E 196. Archivum Familiae Thurzo, 2. cs., fasc. V., fol. 101. A továbbiakban a forráshely hivatkozott dokumentumainak lelıhelyét a jegyzetekben nem ismételjük meg, csak a törzsszámot (E 196.) és a családi levéltár nevét (AFT) adjuk meg rövidítve.

²³ MNL OL E 196. AFT 2. cs., fasc. V., fol. 105.

²⁴ Bayerle 1991. 69–70. o.

²⁵ Bayerle 1991. 71. o.

²⁶ MNL OL E 196. AFT 2. cs., fasc. V., fol. 103.

²⁷ Bayerle 1980. 28. o.

²⁸ *Történelmi Tár*, 1878. 859. o.

követei.²⁹ Addig Mátyás főherceg és Illésházy már egyeztettek álláspontjaikat Bécsben, így elvben megindulhattak volna a tárgyalások,³⁰ ám a két delegáció makacsul ragaszkodott ahhoz, hogy nem hajlandó a másik táborában tárgyalni.³¹

Az előkészületek közben folyamatos gondot jelentettek a tatár és hajdú csapatok, melyek nem akarták, hogy létrejöjjön a béke. Tatár betörések is történtek, illetve Illésházy több levelében is arról tájékoztatta Thurzót, hogy a hajdúk a Csallóközt is veszélyeztették, s javasolta a probléma mielőbbi orvoslását. Tudósított arról is, hogy a törökkel is felvették a kapcsolatot, s azt ajánlotta, hogy hajtsák végre minél hamarabb a bécsi békeség rájuk vonatkozó pontjait, valamint ha kell, fegyverrel lépjenek fel ellenük.³² Érdekes szakasz továbbá a későbbi nádor október 11-i levelében a következő: „Egy bizonyos embert küldjön által Kegyelmetek, kinek híre se legyen, az ki által izenhesünk Kegyelmeteknek!”³³ Ez azért lehetett fontos, mert így – a török tudtán kívül – tarthaták a kapcsolatot, ami a nagyobb érdekérvényesítő képesség szempontjából elengedhetetlen volt. Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy Illésházy ekkor már minden bizonnyal tisztában volt azzal, hogy ő a legesélyesebb várományosa a nádori címnek, vagyis igyekezett – saját érdekeit tekintve is – minél előnyösebb pozíciót elérni Magyarországnak a tárgyalásokon. Erre lehet következtetni az alábbi idézetből is: „ha az török valami oly méltatlan dolgot kívánna, ki Magyarországnak romlására volna, tehát úgy ellenségi legyünk az törököknek.”³⁴ Ugyanakkor arra is sokszor figyelmeztetett, hogy el kéne kezdeni végre a tárgyalást.

Végül az utolsó akadályt – a Napló szerint – az hátrította el a tárgyalások útjából, hogy a „török követe visszajüvén, és hozzánk betérvén mondák azt, hogy ha mi hárman hütünkre arra felelünk, hogy az pasának bántása nem léssen az németektől, hogy ők reá veszik az pasát, hogy ők az hatalmas császár reputatiójával [hírnevével] nem gondolván, feljűjjon az német urakhoz. Mi tudván, hogy az németektül semmi csalárdság rájok nem léssen, hütünkre feleltünk, hogy békeséséges jövése, járása léssen. Így bírta reá magát az pasa, hogy feljűjjon hozzájok az német urakhoz.”³⁵ Erről az október 25-i levelében a következőket írta Thurzónak Illésházy: „Az budai pasát ma ide várjuk ebédre hozzánk, az mint Kegyelmednek megírtuk. Azon leszünk, hogy az elkezdött dolog elől menjen.”³⁶

A szűk két hétig tartó tárgyalássorozat ez az ebéd nyitotta meg, amelynek során az erdélyi követe „az mint lehet, szeretettel gazdálkodtunk. Ebéd után, egy sajkában vele ülvéni, mi is elmentünk velek együtt az német urakhoz.”³⁷ Az első tárgyalási szakaszban – török javaslatra – áttekintették azokat a pontokat, amelyekről már az előtárgyalások során megegyezésre jutottak. Ugyanakkor – Nehring szerint – megütközést keltett a császári követeiben az erdélyi követség azon megnyilvánulása,³⁸ hogy „ülvéni ... másfelől az pasa,

²⁹ Bayerle 1980. 29. o.

³⁰ Nehring 1986. 8. o.

³¹ Bayerle 1980. 29. o.

³² MNL OL E 196. AFT 2. cs., fasc. V., fol. 105.

³³ MNL OL E 196. AFT 2. cs., fasc. V., fol. 103.

³⁴ MNL OL E 196. AFT 2. cs., fasc. V., fol. 107.

³⁵ Bayerle 1980. 29. o.

³⁶ MNL OL E 196. AFT 2. cs., fasc. V., fol. 111.

³⁷ Bayerle 1980. 29. o.

³⁸ Nehring 1986. 11. o.

Habil efendivel és háta megótt több fő törökökkel, mi is azon renden az pasával.”³⁹ Ezeket a napló a következőkben sorolja fel: „mindenik fél, az ő földén, ha akar, erősséget csinálhasson. A török császár az német császárt apjának, és amazt fiának fogadja. Az császári titulist (titulust) az német császárnak, minthogy az, megadja. Esztendőnként egymásnak tisztességes ajándékot küldjenek. Csaták és várak vétele egyfelől se legyenek. Ha az kereskedésnek lenni kell, az áros népek útilevelekkel járjanak. Ha mi egyenetlenség esik, avagy egyfelől vagy másfelől, legyen egy bizonyos úr mindkétfelől rendeltetvén, az ki megértvén az dolgot, az igazság szerint eligazítsa köztök. Az békességben az német császárnak és hozzá valóknak birtoka befoglaltassanak, az török császár részirül is az tatárok.”⁴⁰ Azt nem sikerült elérnie a török tárgyaló félnek, hogy a spanyol királyra is kötelező legyen a béke, csupán annyit, hogy kérjék fel a ratifikációra. III. Fülöp később nem volt hajlandó elfogadni a békét, és a tárgyalások során is többször nehezítette a helyzetet azzal, hogy biztatta a háború folytatására Rudolfort.

A következő pontoktól kezdve azonban óriási viták kerekedtek, melyek során mind a két fél azzal vádolta a másikat, hogy el akarja szabotálni a tárgyalásokat méltatlan kéréseivel, illetve kölcsönösen fenyegetőztek a háború folytatásával. Mik voltak azok a pontok – amiket a békeokmány is csak részben rendezett –, amin ilyen heves csata alakult ki?

Az első ilyen kérdés az adó vagy – ahogy a Habsburg fél nevezte – az ajándék kérdése volt. Arról már megállapodtak korábban, hogy a császáriak 200 000 aranyat fizetnek a Portának, aminek elvitelére már ki is szemelték Christoph von Teufelt, aki már korábban is volt követ Isztambulban.⁴¹ A nézetkülönbség azon alakult ki, hogy a török követelés szerint: „most beküldvén az 200 000 forintot, három esztendeig, bár semmit ne adjanak. Hanem eltelvén az három esztendő, akkor végezzenek róla, minden esztendőben mennyit adjanak.”⁴² Ezzel szemben a Molart által vezetett delegáció „semel pro semper [egyszer, s mindenkorra]”⁴³ akarta rendezni ezzel az összeggel az ajándék kérdését, vagyis utolsóként kívánta azt beküldeni. Ezen a kérdésen még több fordulón keresztül vitatkoztak, melynek során több érv született pro és kontra. A háború eseményeit vizsgálva érdekesnek tűnhet a következő argumentum: „héába hadakozott volna tizenégy esztendőtil fogva az római császár.”⁴⁴ Véleményünk szerint ez nem egyéb, mint ügyes tárgyalási fogás, hiszen a háború végeredménye inkább az oszmán fél számára volt kedvező,⁴⁵ vagyis ők tárgyalhattak volna a győztes pozíciójából, míg a német követek itt úgy érvelnek, mintha legalábbis komoly sikereket értek volna el. Bizakodásuk okát az adhatta, hogy komoly támogatásra számítottak a háború esetleges folytatása esetén.⁴⁶ Október 20-án írt levelében az erdélyi követség feje szinte könyörög Thurzónak, hogy ne Magyarországon indítsanak újabb háborút, hiszen: „Mi addics [addig is] oltalmazzuk az keresztyénséget. Elvesztők szép országunkat és ím, végre az maradékából is ki akarnak vala bírni! Elég azért immár eddics [eddig is], szállítsuk le az hadakat, igaz ideje, mert az két tar között félő, hogy az hajas elvész!”⁴⁷

³⁹ Bayerle 1980. 30. o.

⁴⁰ Bayerle 1980. 30. o.; Nehring 1980. 11. o.

⁴¹ Nehring 1986. 10–11. o.

⁴² Bayerle 1980. 30. o.

⁴³ Bayerle 1980. 32. o.

⁴⁴ Bayerle 1980. 30. o.

⁴⁵ Etényi – Horn – Szabó 2006. 217. o.

⁴⁶ Bayerle 1980. 31. o.

⁴⁷ Illésházy István levele Thurzó Györgynek, 1606. október 20. Lásd: 170. o.

A német követek azt akarták elérni az ajándék ügyében, hogy: „mind a kétfelől, mind a két császárnak legyen szabadsága, egymásnak ki mit küld.”⁴⁸ Az október 30-i tárgyalás során a budai pasa a következő javaslattal állt elő a fenti kérdésben: „Vagy az, hogy az megígért kétszázezer forintot elsőbe megadják, és három esztendeig többet ne adjanak. Avagy az kétszázezer forintot adják meg, az frigy öt esztendeig legyen, és ha akarják, akkoron újonnan végezzenek. Avagy ha ezeknek egyike sem tetszik, legyen hét esztendeig az békesség, az kétszázezer forintot adják meg, három esztendő elmúlván, követet küldjenek be az német császár az török császárhoz, de szabad legyen vele, ami ajándékot küld. Azonképpen az török császár is tartozik követet és ajándékot, amit akar küldeni, azaz a követ és ajándék egymásnak való küldésre köteles legyen a két császár, de azon szabad akaratjok legyen, az mit egymásnak akarnak küldeni.”⁴⁹

Érdekes, hogy a közvetítők október 26-án olyan levéllel fordultak a császári követekhez, melyben kérték, hogy ne adják fel a tárgyalásos megoldás lehetőségét, és nagyobb kompromisszumkészséget kértek tőlük, hogy „ez apró akadékok, derék akadékokat ne hozzon magával!”⁵⁰ Végül az adó kérdésében nem született megoldás, sőt a császári követek igyekeztek lealkudni is, ám ezt a török nem engedte.⁵¹ A megoldást az hozta, hogy a béke szövegének fordításai nem egyeztek meg ezen a ponton. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a 11. cikkely abban a változatban, amit a magyar rendek, Erdély és a császár is megkapott, úgy rendelkezett, hogy „egyszer s mindenkorra” rendezik az ajándékot, míg a török szövegből kimaradt ez a kifejezés.⁵²

Október 31-én megindult arról is a disputa, hogy milyen hosszú időre kössék a békét. Bár Ali hármas javaslatában erről is volt szó, a császári követek igyekeztek minél hosszabb időre kitolni a békességet.⁵³ A békeszerződés szerint 20 esztendőre egyeztek meg, amit később több alkalommal is meghosszabbítottak.⁵⁴

Az adó kérdéséhez hasonlóvá vált Kanizsa és néhány kisebb vár kérdése. A reformáció napján vetődött fel először a dunántúli nemesek részéről, hogy „kívánák az pasátul publice [nyilvánosan], hogy ha azt akarja, hogy az békesség meglegyen, tehát Kanizsát megadják, mert valamig [valameddig] abban török lészen, mindaddig is az föld békével nem lehet!”⁵⁵ Természetesen a török erről hallani sem akart, sőt előállt a saját kívánságával, hogy „Fileket, Szécsényt, Nógrádot, Palánkot, Vácot és Visegrádot megadják neki!”⁵⁶

Kanizsa kérdésében az erdélyi követség is Mátyás követei mellé állt, s november 1-jén – miután fogadta Pogrányi Benedeket és Dóczy Andrást, akikkel szintén a dunántúli vár ügyében tárgyalt – Hofmann Györgyöt és Czobor Mihályt elküldte a török táborba, hogy igyekezzenek meggyőzni a pasát. A leendő nádor ezzel a lépésével azonban elszámította magát, és igencsak felingerelte az oszmán követet, aki leszögezte, hogy nincs felhatalma-

⁴⁸ Bayerle 1980. 30. o.

⁴⁹ Bayerle 1980. 31. o.

⁵⁰ MNL OL E 196. AFT 2. cs., fasc. V., fol. 113.

⁵¹ Bayerle 1980. 32. o.

⁵² Nehring 1986. 14. o.

⁵³ Bayerle 1980. 32. o.

⁵⁴ Nehring 1986. 36. o.

⁵⁵ Bayerle 1980. 32. o.

⁵⁶ Bayerle 1980. 33. o.

zása sem neki, sem Kujudzsu Murád szerdárnak várak átadására. Illésháznak meg kellett értenie, hogy a török a fejével játszana, így nem engedhet.⁵⁷

November 2-án tovább folyt a vita a várak kérdésében, amelyben a keresztyén követek azzal érveltek, hogy a török által kért várak nem is német kézen vannak, így azt a magyaroktól kéne elvenni, amit Rudolf nem tehet meg, mert eskü köti. November 3-án ismét nyomást gyakorolt az erdélyi küldöttség a pasára, hogy mondjon le a várak követelésétől, amit – a török ünnep miatt – ismét külön követségen keresztül üzentek meg neki. Erre ő úgy válaszolt, hogy Bocskainak meg is hagyná, de mivel nem ő lesz az egész ország ura, ezért nem teheti.⁵⁸ Papp Sándor szerint elképzelhető, hogy Ali pasában csak ekkor tudatosult az, hogy Bocskai lemondott a megszerzett területek egy jó részéről.⁵⁹

A kialakult patthelyzet odáig jutott, hogy a császári követek nem voltak hajlandók tovább folytatni a tárgyalást addig, amíg meg nem kapják Kanizsát. A Fejedelemség megbízottainak ismét komoly erőfeszítésébe került, hogy újra tárgyalóasztalhoz ültesse a két birodalom képviselőit. A helyzet kétes állapotát mutatja be Nyári Pál levele, amelyben a következőket írta: „Azért Kegyelmedet kértem felettebb igen, Kegyelmed szóljon az uraknak, jöjjenek alá, ne mulatnák az napot hiába el! Látja Kegyelmed, minémő állhatatlan és rövid az üdő, nehéz itt mind az két félnek várakoznunk. Egy órában hirtelen oly gonosz üdő támadhat, hogy kit itt, az mezőben meg nem fogunk állhatni. El kell oszlanunk, de eddig való végezésünk mind semmiben múlik. Concludálnánk [végeznénk] immár minden dolgot, ne praetermittálnók [adnánk fel] az occassiot [alkalmat], ne oszlanánk héjában el, immár az ennyi sok költségünk, fáradságunk rajta lenne.”⁶⁰

Az áttörést azonban nem a tárgyaló asztal melletti események hozták el, hanem, amint a napló és Illésházy levele is tanúsítja, „az törökök is reátámadtak volt az pasára, szidalmazták erősen, hogy az szép szónak hívnék, az haddal sem mívelt semmit, az békességet sem vitte véghez. Akarták az sátort az nyakában vonni és mentest menni. Volt az pasa nagy búsulásban. Minékünk izené Mehmet tihája és Amhat agátul, mindazokról panaszolkodván. Izente azt is, hogy csak véghez menjen már az békesség. Ő az több várakat elhagyja, csak legyen immár az egy Vác és Visegrád az alsó vár, avagy, ha az sem lehetne ottan, azokat is elhagyja, csak vonják el, ne legyen az Dunán fel s alájáró törököknek bántások. Kanizsát pedig, annyi feje [nincs], hogy megadhassa.”⁶¹ Illésházy István azonnal üzent a császári táborba, hogy elérkezett a megegyezés lehetősége, és ennek feltételeiről is tudósította a Habsburg követeket. Leírta azt is, kertelés nélkül, hogy Bécs nem feltétlenül a magyarság javát akarja. Kérte Thurzót, hogy értse meg: „nagy nehezen vettem arra őket, mint hogy publicum bonum totiens regni [a közjó érdekében], az Kegyelmetek opinóját [véleményét] is bevegység. Be is veszik immár. Azért Kegyelmetek pro bono publico [a közjóért] ne röstelljen idejünni...”⁶²

Miután mind a két fél tudomásul vette, hogy le kell mondania a várakról, amennyiben valóban békét akarnak kötni, november 10-én megállapodtak a béke pontjairól. Illésházy

⁵⁷ Bayerle 1980. 33. o.

⁵⁸ Bayerle 1980. 33–34. o.

⁵⁹ Papp 2006. 286. o.

⁶⁰ MNL OL E 196. AFT 2. cs., fasc. V., fol. 117.

⁶¹ Bayerle 1980. 36. o.

⁶² MNL OL E 196. AFT 2. cs., fasc. V., fol. 119.

István egy érdekes párhuzammal zárja a tárgyalásról szóló naplót: „Ez is Isten akarata, hogy ma szakadjon vége. Ma egy esztendeje, hogy az pesti mezőn adák Bocskai őfelségének az koronát.”⁶³ Másnapi levelében már arról tudósítja Thurzót, hogy – ha szükségesnek érzi – ad mellé kíséretet, s miután hazament, elmegy egy fürdő kúrára Pöstyénbe. Felhívta a figyelmet arra is, hogy lépéseket kéne tenni a bécsi békesség végrehajtására is.⁶⁴ Erre 1606. november 22-én sor is került.⁶⁵

A béke – a fenti kiemelt pontokon kívül – rögzítette még a magyar nemesség adómentességét török területen is. Lehetőséget biztosított továbbá, hogy a vitás kérdéseket – követek által – a ratifikáció során újból fel lehessen vetni tárgyalásokra.⁶⁶

A levelek egy másik elemzési szempontja, ha témák szerint válogatjuk őket. Fentebb már kiemeltük azokat a részeket, amik közvetlen a tárgyalások tárgyához kapcsolódtak. A levelek kevésbé hivatalos részéből azonban megismerhetünk néhány fontos külső körülményt, melyek szintén hozzájárulhattak ahhoz, hogy a béke ilyen gyorsan létrejöjjön. Az egyik ilyen körülmény Illésházy István köszvénye volt, ami egyrészt idős korával, másrészt a kor viszonyaival járt. A levelekben több utalás is található erre. Október 25-i levelében a következőket írta későbbi utódának: „Kérem azért Kegyelmedet, szőljon Kegyelmed Molard⁶⁷ uramnak, küldjön egy hajót énnekem ide alá, az kin ház volna és az kibe kemence volna. Ő kegyelmének megszolgálom, és ismét visszaadom, mihelyen innen elmegyünk, hogy lehetnék itt én is az tractatuson [tárgyaláson]. Mert egyébkint meg nem állhatom ezt az hideget az sátor alatt.”⁶⁸ Ugyancsak betegségének enyhítésére kért segítséget november 7-i levelében, a következőképpen: „Kegyelmednek. Az tegnapi erőltetés engem ismét meg bontott. Kérem Kegyelmedet, hogy Kegyelmed az doctort küldje ismét mindjárást hozzám, mert szükségem vagyon reá.”⁶⁹ Ugyancsak köszvénye miatt írta a következőt: „Onnan igyenesen az pöstyéni⁷⁰ hej vízben⁷¹ megyek.”⁷²

Szintén Illésházyhoz köthető a következő szempont is, amikor azt próbáljuk keresni a levelekben, hogy miért igyekezett létrehozni a békét. Azon kívül – ami a személyiségéből következett –, hogy saját leendő „uralmi területét” igyekezett minél hamarabb biztosítani, nem vitatható el tőle se, hogy felelősséget is érzett hazájáért. Valószínűleg ő is tisztában volt azzal a pusztítással, amit a háború a szétszakított országban okozott. R. Várkonyi Ágnes szerint ekkor jóvátehetetlen bevágás történt a magyar társadalom életfáján.⁷³ Október elején ezt írja: „mentsük meg az szeginy községet is ez nagy nyomorúságból.”⁷⁴

⁶³ Bayerle 1980. 37. o.

⁶⁴ MNL OL E 196. AFT 2. cs., fasc. V., fol. 123. Illésházy István levele Thurzó Györgynek. 1606. november 11.

⁶⁵ EOE V. 318. o.

⁶⁶ Etényi – Horn – Szabó 2006. 218–219. o.; Sinkovics 1968. 368–371. o.

⁶⁷ Johann von Molart, a császári küldöttség vezetője volt, később a Hofkriegsrat elnöke is. Ekkor Komárom főkapitánya.

⁶⁸ MNL OL E 196. AFT 2. cs., fasc. V., fol. 111.

⁶⁹ MNL OL E 196. AFT 2. cs., fasc. V., fol. 113.

⁷⁰ Pöstyén, ma Piestany, Szlovákia.

⁷¹ Hévízben.

⁷² MNL OL E 196. AFT 2. cs., fasc. V., fol. 123. Illésházy István levele Thurzó Györgyhez. 1606. november 11.

⁷³ R. Várkonyi 2006. 28. o.

⁷⁴ MNL OL E 196. AFT 2. cs., fasc. V., fol. 102.

Október 20-i levelében is megjelenik ez a gondolat, amikor a kifejtette véleményét a török elleni háború folytatásáról: „Az mi lehet, ilyen szegény, nyomorult országtul, mi is adjunk oda nekik, csak legyen az ő hazájukban az had, nem az mienkbe! Mi addics [addig is] oltalmazzuk az keresztyénséget. Elvesztők szép országunkat és ím, végre az maradékából is ki akarnak vala bírni! Elég azért immár eddics [eddig is], szállítsuk le az hadakat, igaz ideje...”⁷⁵ Még a hajdúkkal szemben is elnézőbb magyar és keresztyén voltuk miatt, ezért első lépésként a fizetést és békés leszállítást ajánlja.⁷⁶

A béketárgyalások meglehetősen későn, október–november fordulóján zajlottak. Általában ekkor már előfordulhatnak hideg idők, ám a tárgyalók megpróbáltatásait tetézte, hogy „kint az sátor alatt” voltak, s nem valamelyik városban. Arról, hogy időnként komoly próba elé állította a tárgyalókat az időjárás, a fentebb már kiemelt Illésházy levélen kívül, amiben lakóhajót kért, írt Nyári Pál is november 8-án, a következőképpen: „Látja Kegyelmed, minémő állhatatlan és rövid az üdő, nehéz itt mind az két félnek várakoznunk. Egy órában hirtelen oly gonosz üdő támadhat, hogy kit itt, az mezőben meg nem fogunk állhatni. ... Virradtának előtte, nehezen adhattuk az basának tudására, mert itt fölötte nagy szélvész vagyon. Úgyannyira, hogy immár egy sajkát meretettek, az sátorinkat is csak nem mind fölforgatja.”⁷⁷ November 11-i levelében az erdélyi főtárgyaló is tett még egy megjegyzést az időjárásra: „Ez rút zekés üdőbe...”⁷⁸ Ebből is kiderül, hogy még a kortársak is hűvösnek érezték már az időt.

FORRÁSKÖZLÉS

Nyári Pál, Czobor Mihály és Hoffmann György levele Thurzó Györgynek,
1606. október 7.⁷⁹

Spectabilis ac magnifice domine, amice nobis observandissime. Salutem et servitiorum meorum paratissimam commendationem. Immár elment volt Illésházy uram, hogy az Kegyelmed levele juta, kiben írja Kegyelmed azt, hogy Kegyelmetek az pasátul várja, kelletik-e alájünni, vagy nem. Az pasának volt embere nálunk csak most is, Amhat aga, ő tüle izente azt, hogy ha az dolog mégis abban vagyon-e, hogy holnap összegyűljenek? Mert ő ma is el akart menni, csak arra várakozott. Mi megizentük neki, hogy az tegnapi végezés szerint, ugyan eljű Kegyelmetek. Azért Isten segítségével Kegyelmetek holnap eljőjön, és menjen össze az pasával! Illésházy uram is oda reáérkezik, az mint nekünk meg mondta. Tarcsa meg Isten Kegyelmeteket sok esztendeig jó egészségben. Datum in Castris ad Situa Torok positis die 7 Octobr[is] a 1606.

Paulus Niari[Nyári Pál], Mihael Czobor[Czobor Mihály], Geor[gius] Hoffman [Hoffmann György]⁸⁰

⁷⁵ MNL OL E 196. AFT 2. cs., fasc. V., fol. 107.

⁷⁶ MNL OL E 196. AFT 2. cs., fasc. V., fol. 105.

⁷⁷ Nyári Pál levele Thurzó Györgyhöz, 1606. november 8. Lásd: 172. o.

⁷⁸ MNL OL E 196. AFT 2. cs., fasc. V., fol. 123. Illésházy István levele Thurzó Györgyhöz. 1606. november 11.

⁷⁹ MNL OL E 196. AFT 2. cs., fasc. V., fol. 101.

⁸⁰ Hofmann György: Bocskai István tanácsosa; a szepesi kamara igazgatója volt.

Illésházy István levele Thurzó Györgynek⁸¹

Szolgálatomat Ajánlom uram Kegyelmednek! Én, az fejem szédelgése miatt, oda nem mehetek. Molart uramnak szolgálatomat mondja Kegyelmed! Én, az én társaimmal egyet nem értek. Azok Havasalföldért törekedtek, hogy Bocskainak adják, azt megígérték nekik. Kanizsával ezek semmit nem gondolnak. Bizonyosan higgyék, hogy oda nem adják az törökek! Azért lássa Kegyelmetek, végezzen velek, várjunk az üdőtől és az Istentől, minek ott. Azt is megértette az nemet török, hogy en szolítám meg Molart⁸² uramat, hogy ne siesse kimondani ígérni az pinzt, kiért immár Én ho-- Igen s--- sok Bocskai ennek magán. Nyári uramnak, magán ír ő ki mégis beszéle vele, minden dolgot reábízta. Itt is ezekhez bátor Kegyelmetek nem bízik, hanem lássanak hozzá az mi dolgok vagyon, mentsük meg az szeginy községet is ez nagy nyomorúságból. S[tephanus] Ilieshazy

Illésházy István levele Thurzó Györgynek, 1606. október 11.⁸³

Spectabilis ac magnifice domine et compater observandissime. Post salutem et servitii mei commendationem. Írtam tegnap is Kegyelmeteknek, az török felesen jű az frigy tractálásra [tárgyalására]. Az tatárok, az kik elmentek volt 5 ezren, visszahívatta. Énnékem úgy tetszenik, hogy onnan is az ő Felsége⁸⁴ részéről fogat köllöne nekik mutatni! Jünnének közel Komáromhoz az német seregek, az Magyar seregek is, ha volnának, fogat köllöne nekik mutatni! Talán jobb módon végezhetnék velek! Mi immár vetettünk valami fundamentumot [alapot] az töröknél, hogy visszavehetnénk valamit tőlök, de az lator nemzetség frustra donis frustra legationibus tentatus Ense opus est hoc enim inos timet et amat [hiába próbálkoztam ajándékokkal, követségekkel, csak szeretettel és félelemmel lehet dolgozni]. Mi innen megyünk ezer lóval, gyalogunk is leszen, és közhelyre szállunk,⁸⁵ az hol az szömbe létel az szigetnél⁸⁶ leszen. Ott az parton szállunk mi meg, az mint írtam Kegyelmeteknek. Egy bizonyos embert küldjön által Kegyelmetek, kinek híre se legyen, az ki által izenhessünk Kegyelmeteknek! Az uraknak mondja szolgálatomat Kegyelmed, és írja meg kik vannak immár ott! Isten tartsa meg Kegyelmedet! Datum ex Érsek Ujvár 11 Octobr[is] 1606. Ste[phanus]us Ilieshazy

Illésházy István levele Thurzó Györgynek, 1606. október 14.⁸⁷

Spectabilis ac magnifice domine et compater observandissime. Post salutem et servitii mei commendationem. Az Kegyelmed levelét megértöttem. Nem köllöne immár halasztani az törökkel való békességet elvégezni, mert annyi hajdú jött onnan alól fel, hogy az egész földet elvesztik itt. Trencsin vármegyére is vetettek másfélezer lovast. Odajöttek immár, de az vármegye, az mint megírtam, feltámadtak, és be nem bocsátják ha lehet. Magam szolgálit is, száz lovast, száz gyalogat küldöttem innen oda. Azon leszek, hogy be nem bocsátom az vármegyébe, oda ökö. Ha reá nem gondolunk erre idejénkorán, semmi jót nem várok belőle. Az vérontást, hogy el keröljük, nincsen más módja, hanem ezeknek az hajdúknak egy hó pinzt kell adni. Az javát kiszedni közülök, és az végházakban kell rendelni, az alját el köll űzni. Az Bucsí⁸⁸ hadának, az Balaton mellett adtam volt

⁸¹ MNL OL Magyar Kamara Archivuma Archivum Familiae Thurzo E 196. AFT 2. cs., fasc. V., fol. 102. Dátum nélkül.

⁸² Lásd a 62. lábjegyzetet.

⁸³ MNL OL E 196. AFT 2. cs., fasc. V., fol. 103.

⁸⁴ Mátyás főherceg. A béke ügyében teljhatalommal rendelkező, Bécsben székelő Habsburg vezető, a császár öccse.

⁸⁵ A magyar küldöttek a Duna bal partján táboroztak.

⁸⁶ A Zsitva Dunába torkolásánál lévő sziget.

⁸⁷ MNL OL E 196. AFT 2. cs., fasc. V., fol. 105.

⁸⁸ Bucsí Benedek hajdúkapitány, Bocskai dunántúli csapatainak egyik parancsnoka, később Bethlen Gábor idején is szolgált.

helyt. Nem köllött volna bebocsátani Csarlóközbe [Csallóközbe] ököt. Ide ki nem hozhatni, mert teljességgel rakva itt az egész föld velek, hanem el köllöne oszlatni ököt. Én kihívtam volt ököt, és megmondottam, hogy eloszoljanak, mert az békesség immár megvagyon. Nem árt, ha reá ír Kegyelmetek is onnan, hogy eloszoljanak! Addics [addig is] mi ezeket is le nem szállíthatjuk, míg egy sereget le nem vágunk benne. Az vezérpasához⁸⁹ is követeket küldtek volt, hogy az török mellé állnak, de az török nem fogadta ököt meg, és nekünk megjelentötte. Sőt arra ajánlotta magát, hogy ha akarjuk reájok küld, és levágtja ököt. Azt kell benne néznünk, hogy azok is köröszténynek és magyarok, hanem mindenképen azon kell lönnünk, hogy az végházakba tegyük az javát, az rosszát elűzzük. Nem árt megijeszteni az Csarlóközietek [csallóközietek], ha vesztegségben nem lesznek. Isten tartsa meg Kegyelmed! Datum ex Castro Újvár 14 Octobr[is] 1606 Stel[pha]nus Ilieshazi

Illésházy István levele Thurzó Györgynek, 1606. október 20.⁹⁰

Spectabilis ac magnifice domine et compater observandissime. Post salutem et servitii mei commendationem. Az Kegyelmed levelét megértöttem, mind én, mind az én kollegáim, azonképpen az Herczeg urunkét is. Nekünk úgy tetszik, hogy az igaz útból és az igaz végezésből, mi ki nem mehetünk! Az pedig az volt, hogy mind az három részről egybegyűljünk, és az békesség úgy végeződjék el. És, ha az török valami oly méltatlan dolgot kívánna, ki Magyarországnak romlására volna, tehát úgy ellenségi legyünk az törököknek. De minthogy még nem jutottunk arra, háló előtt nem jó halat fogni! Azért, az mint immár egyszer végeztünk, és azon alkodtunk meg Pogrányi⁹¹ uram által, Kegyelmeteket, hogy mind az három részről magán szálljunk, és mi az két császár között, mint egy közbejárók legyünk. Az szín alatt, hogy inkább magyar Országott és az békességet jobb móddal elvégezheszük, és hazánknak is használhassunk. Azért immár, ezen az úton maradjunk meg! Az napját hagyja meg Kegyelmetek, mely nap és mely helyen gyűljünk össze, és ne adjunk, magunk veszedelemére, valami rablásra okot, mert sem az török, sem az hajdú vissza nem megyen. Ki miatt, ki nem látja, hogy minden felbomol, és csak Magyarország romolt el vele. Értjük azt is az hírt, kit Kegyelmetek ír, hogy az töröknek most nagy hada volna az Perzsával.⁹² Bizony dolog az szintén, most árthatnának nekik, de innen, Magyarországból, nem lehet az meg, mert elpusztult az ország, hanem Olaszországból és onnan, az ép országokból lehetne az tengeren megindítani ököt. Azt az contributiot [hozzájárulást], az mit az hadra akarnak adni, Pápa es az több országok, jobb, hogy ott fordítsák az törökök ellen, az ő hazájokban, hogy sem ideadják! Könnyeben is férnek onnan az Törökországhoz, hogy nem innen. Az mi lehet, ilyen szegény, nyomorult országtul, mi is adjunk oda nekik, csak legyen az ő hazájukban az had, nem az mienkbe! Mi addics [addig is] oltalmazzuk az keresztyénséget. Elvesztők szép országunkat és im, végre az maradékából is ki akarnak vala bírni! Elég azért immár eddics [eddig is], szállítsuk le az hadakat, igaz ideje, mert az két tar között féltő, hogy az hajas elvész! Isten tartsa meg Kegyelmedet! Datum ex Érsekújvár 20. Octobr[is] 1606.

Pogrányi ura[m] által az mint végeztünk, ahhoz tartjuk magunkat S[epha]nus Ilieshazi Az uraknak, mind fejenként, szolgálatunkat ajánljuk mi is, mindjárt. Im Herczeg urunknak,⁹³ Ófelsége Bocskai⁹⁴ uram egy levelet írt, Kegyelmed kérem, hogy Kegyelmed Küldje meg.

⁸⁹ Kádizáde Ali budai pasa. Erről bővebben lásd: Papp 2010. 9–27. o.

⁹⁰ MNL OL E 196. AFT 2. cs., fasc. V., fol. 107.

⁹¹ Pogrányi Benedek dunáninneni alkapitány.

⁹² 1603-tól ismét háború volt Perzsia és az Oszmán Birodalom között.

⁹³ Mátyás főherceg.

⁹⁴ Bocskai István, erdélyi fejedelem (1605–1606).

Illésházy István levele Thurzó Györgynek, 1606. október 21.⁹⁵

Spectabilis ac magnifice domine et compater observandissime. Post salutem et servitii mei commendationem. Az mi emberünk megjöve az budai pasától. Megértöttük, hogy az jövő hétfőre hagyták az szömbé való lételt [találkozást] az törökök, azért mi is arra hagytuk, és végeztük. Annak okáért, ha Isten engedi hétfőn estére mi az Dunán innen az Zsitvatorokhoz⁹⁶ szállunk. Az törökök túl, Tata felől, Almás⁹⁷ ellenébe szállnak, így mi, mint egy közbejárók leszünk. Ott szömbé is legyünk egymással, és az mi jobb az Magyarországnak megmaradására, azt cselekedjük, és végezzünk. Isten tartsa meg Kegyelmedet! Datum ex Érsekújvár 21 Octobr[is] 1606. Henkel Lázár⁹⁸ uramnak írtam egy levelet. Kegyelmedet kérem, hogy küldje fel Bécsbe, mert siető dolog! Ste[ph]anus Ilieshazi

Illésházy István levele Thurzó Györgynek, 1606. október 25.⁹⁹

Az budai pasát ma ide várjuk ebédre¹⁰⁰ hozzánk, az mint Kegyelmednek megírtuk. Azon leszünk, hogy az elkezdött dolog elől menjen. Én itt, az én betegségem¹⁰¹ miatt, az sátor alatt, meg nem alhatom, mert immár is megnehezödtem itt. Ha pedig kimegyek közülök, talán nem leszen jó. Kérem azért Kegyelmedet, szóljon Kegyelmed Molard¹⁰² uramnak, küldjön egy hajót énnekem ide alá, az kin ház volna és az kibe kemence volna. Ő kegyelmének megszolgálom, és ismét visszaadom, mihelyen innen elmegyünk, hogy lehetnék itt én is az tractatuson [tárgyaláson]. Mert egyébkint meg nem állhatom ezt az hideget az sátor alatt. Az fáradságot Kegyelmednek is megszolgálom. Isten tartsa meg Kegyelmedet! Datum ex Castris ad Sithua Torok positis 25. Octobr[is] 1606 S[teph]anus Ilieshazi

Az erdélyi követek levele Thurzó Györgynek, 1606. október 26.¹⁰³

Spectabilis ac magnifice domine et amice observandissime. Pramissa et servitorum nostrum commendationem. Ez este tudtára adtuk Kegyelmeteknek, hogy az pasához Nyári uram¹⁰⁴ és Czobor uram¹⁰⁵ elment. Megjövénék ismét, felötte igen panaszolkodott, hogy az utolsó levelére választ nem adott Kegyelmetek. Mind az török császárnak s mind magának nagy gyalázatnak tartja, és semmiképpen nem akart idejönni. Végére azért, Nyári uram persuasiójából [meggyőzéséből], idejött Neszmierhöz.¹⁰⁶ Izentem vala Peffer Lukács uramtól¹⁰⁷ Kegyelmeteknek, hogy Kegyelmetek is, nagy két sajkával, ideküldött volna régnél hozzájok, hogy végeztünk volna az szömbé lételről [tárgyalás]. Nem megérdemelt gyalázatnak tartják azért, hogy csak választ sem tettek levelekre. Szükség azért, hogy Kegyelmed mindeneket hátrahagyjon az derék dologra nézvé, az békeségnek elvégezésére,

⁹⁵ MNL OL E 196. AFT 2. cs., fasc. V., fol. 109.

⁹⁶ A Zsitva-folyó Dunába ömlése, Komáromtól 16 km-re, keletre.

⁹⁷ Ma Dunaalmás.

⁹⁸ Henkel Lázár bécsi kereskedő, a császári Udvar egyik legnagyobb hitelezője, aki a Fuggerek helyét átvette a magyar részvételben és kereskedelemében. Illésházy korábban – Szentgyörgy és Bazin ügyében – komoly ellentétbe került vele.

⁹⁹ MNL OL E 196. AFT 2. cs., fasc. V., fol. 111.

¹⁰⁰ Ez az ebéd nyitotta meg a béketárgyalásokat, mely után a felkelt rendek követei és török követek együtt mentek át a tárgyalások helyszínére. Lásd: *Nehring* 1986. 10. o.

¹⁰¹ Illésházy Istvánt súlyos köszvény gyötörte.

¹⁰² Lásd a 62. lábjegyzetet.

¹⁰³ MNL OL E 196. AFT 2. cs., fasc. V., fol. 113.

¹⁰⁴ Nyáry Pál (1150–1607), korábban volt Eger kapitánya is, amit a zsoldosok nyomására feladott. A felkelt rendek követségének tagja, ekkor Bocskai István főudvarmestere.

¹⁰⁵ Czobor Mihály (1570 k. – 1616) a felkelt rendek követségének tagja, tanácsúr.

¹⁰⁶ Ma Neszmély.

¹⁰⁷ Pfeffer Lukács: Zólyom parancsnoka.

hogy ez apró akadékok, derék akadékokat ne hozzon magával. Minthogy azért immár idejött az török, küldjön Kegyelmetek követeket ide, kezdjünk hozzá az tractalashoz [tárgyaláshoz], mert így Vége nem leszen, ha hozzá nem kezdünk! És félő, hogy valami gonosz ne következze belőle! Választ várunk Kegyelmetektől. Isten tartsa meg Kegyelmeteket! Datum ex Castris ad Sytthua Torok Positis 26. Octobr[is]. 1606. Ilieshazi Istvan, Paulus Niari,¹⁰⁸ Mihael Czobor,¹⁰⁹ Geor[gius] Hoffman¹¹⁰

Illésházy István levele Thurzó Györgynek, 1606. november 7.¹¹¹

Spectabilis ac magnifice domine et compater observandissime. Post salutem et servitii mei commendationem. Az törökök azt beszélék énnekem, hogy az német vitézlő nép pártot ütött volna, és nem akarna szolgálni, de az ő népek is, ma feltámadott volt itt az pasára, nem akarnak maradni. Ím mégis mely nehezen végez az békességről az ördöggel bélet álnok nemzetség! Holnap jüjjon Kegyelmetek idején ki, hogy immár menekedjünk meg egyszer tőlök. Írnak Trencsin vármegyéből, hogy mindenütt szabadon dúlják őket, az én jószágomat is. Nem várnak az viceispántul [alispántól], sem semmi rendeléstől. Írtak Kegyelmeteknek is, én megküldtem Kegyelmednek. Az tegnapi erőltetés engem ismét meg bontott. Kérem Kegyelmedet, hogy Kegyelmed az doctort küldje ismét mindjártást hozzám, mert szükségem vagyok reá. Írtam az hajdúknak Trencsin vármegyébe¹¹² elég kemény levelet, hamit [hátha valamit] fogna rajtok! Isten tartsa meg Kegyelmedet! Datum ex Castris ad Sithua Tő positis 7 9br [novembris] 1606. S[tephanus] Ilieshazi

Nyári Pál levele Thurzó Györgynek, 1606. november 8.¹¹³

Spectabilis ac magnifice domine et compater observandissime. Salutem servitorumque addictissimam paratissimam commendationem. Az Úristentől Kegyelmednek minden kívánta jókat, jó egészséges, hosszú életet kívánok adatni! Az Kegyelmed levelét énnekem, ez éjjel, úgy mint négy óraker hozák meg, az melyet megértettem. Tegnap estefél is általküldött vala, ide hozzánk, az basa Amhat agát. Kéret erősen, hogy Kegyelmeteknek megírjuk, hogy Kegyelmetek ne késsék, hanem alájöjjon! Azért Kegyelmedet kértem felettebb igen, Kegyelmed szóljon az uraknak, jöjjenek alá, ne mulatnák az napot hiába el. Látja Kegyelmed, minémő állhatatlan és rövid az üdö, nehéz itt mind az két félnek várakoznunk. Egy órában hirtelen oly gonosz üdö támadhat, hogy kit itt, az mezőben meg nem fogunk állhatni. El kell oszlanunk, de eddig való végezésünk mind semmiben múlik. Concludálnánk [végeznénk] immár minden dolgot, ne praetermittálnók [adnánk fel] az occasiot [alkalmat], ne oszlanánk héjában el, immár az ennyi sok költségünk, fáradságunk rajta lenne. Isten éltesse Kegyelmedet sok esztendeig jó egészségben! Datum ex Castris ad Sittuato Positis 8 Novembr[is] 1606. P.S. Virradtának előtte, nehezen adhattuk az basának tudására, mert itt fölötte nagy szélvész vagyok. Úgyannyira, hogy immár egy sajkát merétettek, az sátorinkat is csak nem mind fölforgatja. Paulus Niary

¹⁰⁸ Nyári Pál.

¹⁰⁹ Czobor Mihály.

¹¹⁰ Hofmann György: Bocskai István tanácsosa; a szepesi kamara igazgatója

¹¹¹ MNL OL E 196. AFT 2. cs., fasc. V., fol. 113.

¹¹² Trencsén vármegyébe.

¹¹³ MNL OL E 196. AFT 2. cs., fasc. V., fol. 117.

Illésházy István levele Thurzó Györgynek, dátum nélkül¹¹⁴

Szolgálatom után ne gondolkodjék Kegyelmetek másképpen, nisi sincerec de nobis et [hacsak nem őszintén róunk!] Én ezeket arra sem keresem, sem itt nem bocsáthatám, hogy az palatinus dolgát abban hagyják, az mint itt csináltuk vala. Bécsben más képen kívánják, az országnak nyilván való romlására. Nem értik, nagy nehezen vettem arra őket, mint hogy publicum bonum totiens regni [a közjó érdekében], az Kegyelmetek opinióját [véleményét] is bevegyék. Be is veszik immár. Azért Kegyelmetek pro bono publico [a közjóért] ne röstelljen idejünni, könnyő [könnyű] még ezt fölbon-tani, ha Kegyelmetek, ha nem akarunk egyaránt az békességet. S[tephanus] Ilieshazy

Ismeretlen író levele, címzés és dátum nélkül¹¹⁵

Az pasa Cséki Miklós által azt izente, hogy nincs oly vígház az hatalmas császár¹¹⁶ birtokában, melyet, ha Bocskai király¹¹⁷ kíván, hogy meg nem adná neki. Ez ideig való jámbor szolgálatját és hűvességét tekinté az magyarságnak és Bocskai királynak, melyet még elromlásával, az Esztergam [Esztergom] visszanyerésével is megmutathatunk az környező országoknak. A hatalmas császárnak a magyar nemzettel való ebbéli jótéte példa leszen arra, hogy örökké ez jelül leszen, hogy háládatlan nem volt az császár a magyaroknak, és inkább kapnak minden nemzetek az császárral való szövetségen és confederatió[n] [szövetségen]. Minthogy immár az Dunán túl valók is összeegyesített [összeegyesített] velők, hogy inkább az egyességben megtartóztassanak és csendességben ma-radhassanak. Lehessen refugiomok [védelmük] károkat is elfelejthessék, adja vissza az hatalmas császár Kanizsát! És így az túlsó magyarok is igyesbek, erősbek lesznek az hatalmas császárhoz való hívségben. Az jövendőbeli magyaroknak nagyobb Buzgósága affectioia [hajlama] [lesz Z. G.] a hatalmas császárhoz.

Illésházy István levele Thurzó Györgynek, 1606. november 11.¹¹⁸

Spectabilis ac magnifice domine et compater observandissime. Post salutem et servitii mei commendationem. Ez rút zekés üdőbe itt, az sátor alatt, az fejem is megkezdött bontakozni, nem csak az lábam. Azért ma Isten akaratából Újváriba megyek, ott vagy két nap megnyugszom, azután oda, Komáromba megyek az urakhoz. Írtunk ma Kegyelmeteknek az maradék dologról is, minthogy immár el vagyon az békeség végezve, nem gondolnám, hogy az hajdúk meg mernék Kegyelmedet bántani. Ha szükség, én is adok levelet rájuk. Holnap az vendégség leszen, hétfőn estére, vagy ked-den igen reggel én is ott leszek Komáromban, ha Isten engedi. Onnan igyenesen az pöstyéni¹¹⁹ hej vízben [hévízbe] megyek. Vagyon ott Trencsin [Trencsén] vármegyében száz lovasom, hópinzen az. Elkísírtetöm Kegyelmedet azokkal, ha kegyelmed jó akaratja. Noha ezek is az én jószágomon van-nak, és meghagyta az Fejedelem is, hogy az én jószágomra ne szálljanak, de azért ugyan mégis reá-szállottak. Váradot megkellőne adni neki, az transactio [egyezés] szerint. Minél hamarabb lehetne, hogy szakadhatna vége ez útálatos istentelenségnek es pusztításnak! Isten tartsa meg Kegyelmedet! Datum ex Castris ad Sithua Tő positis 11 9br [novembris] 1606. S[tephanus] Ilieshazy

¹¹⁴ MNL OL E 196. AFT 2. cs., fasc. V., fol. 119.

¹¹⁵ MNL OL E 196. AFT 2. cs., fasc. V., fol. 121. Ismeretlen író levele, címzés és dátum nélkül.

¹¹⁶ I. Ahmed szultán (1603–1617).

¹¹⁷ A Porta 1605 novemberétől Bocskait következetesen királynak címezte.

¹¹⁸ MNL OL E 196. AFT 2. cs., fasc. V., fol. 123.

¹¹⁹ Pöstyén, ma Piestany, Szlovákia.

BIBLIOGRÁFIA

- Bayerle* 1980. *Bayerle, Gustav*: The compromise at Zsitvatorok. *Archivum Ottomanicum*, VI. (1980) 5–53. o.
- Bayerle* 1991. *Bayerle, Gustav*: The hungarian Letters of Ali Pasha of Buda 1604–1616. Budapest, 1991.
- G. Etényi – Horn – Szabó* 2006. *G. Etényi Nóra – Horn Ildikó – Szabó Péter*: A koronás fejedelem. Budapest, 2006.
- Gebei* 2012. *Gebei Sándor*: Az erdélyi fejedelmek legitimációjának kérdéséhez. In: Konferenciák, műhelybeszélgetések VI. Szerk. *Ballabás Dániel*. Eger, 2012. 37–52. o.
- Nehring* 1986. *Nehring, Karl*: Magyarország és a zsitvatoroki szerződés. *Századok*, 120. (1986) 1. sz. 3–50. o.
- Papp* 2006. *Papp Sándor*: A zsitvatoroki békéhez vezető út. Egy állítólagos Habsburg ígéret hátteréhez. In: „Frigy és békesség legyen...” A bécsi és a zsitvatoroki béke. Szerk. *Papp Klára – Jeney-Tóth Annamária*. Debrecen, 2006. 263–293. o.
- Papp* 2010. *Papp Sándor*: Hajdúk és törökök a tizenöt éves háború végén. In: A hajdúváros Böszörmény. Tanulmányok a hajdúk Böszörménybe telepítésének 400. évfordulójára. A 2009. szeptember 12-i tudományos ülésanyag anyaga. Szerk. *dr. Nyakas Miklós*. (Közszolgálati füzetek 5.) Hajdúböszörmény, 2010. 9–27. o.
- R. Várkonyi* 2006. *R. Várkonyi Ágnes*: A Bocskai-szabadságharc nemzetközi háttere (Európai jelenlét és magyar történelmi távlat). In: „Frigy és békesség legyen...” A bécsi és a zsitvatoroki béke. Szerk. *Papp Klára – Jeney-Tóth Annamária*. Debrecen, 2006.
- Sinkovics* 1968. Magyar Történelmi Szöveggyűjtemény II/1. 1526–1790. Szerk. *Sinkovics István*. Budapest, 1968.
- Zsilinszky* 1882. *Zsilinszky Mihály*: Gr. Illésházy István levelezése Thurzó Györggyel. *Történelmi Társ*, 1882. 419–433. o.

Gábor Zila

“WE SHOULD NOT PUT OFF MAKING PEACE WITH THE TURKS ANYMORE.”
THE CORRESPONDENCE BETWEEN ISTVÁN ILLÉSHÁZY AND GYÖRGY THURZÓ

Summary

The peace negotiations, putting an end to the Fifteen Years' War between the Habsburgs and the Ottoman Empire, took place in October and November 1606. During these negotiations the delegates of the Hungarian nobles who reached important positions in Bocskai's uprising had some role, too. The delegation was lead by the future palatine István Illésházy. Although Mihály Zsilinszky presented the correspondence of the two future palatines István Illésházy and György Thurzó in *Történelmi Tár*, a smaller dossier was somehow left out. The dossier, whose existence could be suspected by the later delegation diary, includes the documents which were written during the preparation of the actual negotiations and during the negotiations. The letters, more than a dozen in number, fit perfectly into the diary, and refine our knowledge in some aspects about the making of the Peace of Zsitvatorok.

Gábor Zila

„DER FRIEDENSSCHLUSS MIT DEN TÜRKEN SOLLTE NICHT WEITER AUFGESCHOBEN
WERDEN.“ DER BRIEFWECHSEL ZWISCHEN ISTVÁN ILLÉSHÁZY UND GYÖRGY THURZÓ

Resümee

Im Oktober und November 1606 verliefen diejenigen Friedensverhandlungen, die dem fünfzehn Jahre währenden Krieg zwischen dem Habsburger- und dem Osmanischen Reich ein Ende bereiteten. In diesen Verhandlungen spielte auch die vom späteren Palatin István Illésházy angeführte Gesandtschaft derjenigen Stände eine Rolle, die im Laufe des Bocskai-Aufstandes in eine wichtige Position aufgestiegen waren. Zwar hatte Mihály Zsilinszky in der Zeitschrift *Történelmi Tár* den Briefwechsel zwischen den beiden späteren Palatins – Illésházy und György Thurzó – erschlossen, jedoch wurde dabei ein kleineres Aktenbündel irgendwie vergessen. Dieses Bündel enthält diejenigen Schriften, die in der Vorbereitungsphase der konkreten Verhandlungen und danach – während der eigentlichen Verhandlungen – entstanden, und deren Existenz aufgrund des späteren Gesandtschaftstagebuches zu vermuten war. Dieses gute Dutzend Schreiben fügt sich hervorragend in dieses Tagebuch und nuancieren an einigen Stellen unsere Kenntnisse über die Entstehung des Friedens von Zsitvatorok.

Gábor Zila

« L'ON NE DEVRAIT PLUS TARDER À FAIRE LA PAIX AVEC LES TURCS. »
CORRESPONDANCES ENTRE ISTVÁN ILLÉSHÁZY ET GYÖRGY THURZÓ

Résumé

Les négociations de paix qui ont mis fin à 15 ans d'hostilités entre l'Empire des Habsbourg et l'Empire ottoman se sont déroulées en octobre et novembre 1606. La délégation des ordres insurgés, qui ont acquis un statut important lors de l'insurrection anti-Habsbourg menée par Bocskai, fut l'un des acteurs de ces négociations. C'est le futur palatin, István Illésházy qui dirigeait la délégation. Certes Mihály Zsilinszky a déjà présenté les correspondances entre les deux futurs palatins, Illésházy et György Thurzó dans la revue d'histoire *Történelmi Tár*, mais une petite liasse n'a pas été traitée. Cette liasse comprend des écrits rédigés lors des préparatifs des négociations et pendant celles-ci et dont on soupçonnait déjà l'existence en connaissant le contenu du journal du délégué qui fut rédigé plus tard. Ces lettres, au nombre d'une bonne douzaine, s'inscrivent parfaitement dans ledit journal et elles enrichissent parfois nos connaissances concernant la conclusion du traité de *Zsitvatorok*.

Габор Зила

« НАМ НЕ СТОИТ ТЕПЕРЬ УЖ ОТКЛАДЫВАТЬ ЗАКЛЮЧЕНИЯ МИРА С ТУРКАМИ »
ПЕРЕПИСКА ИШТВАНА ИЛЛЕШХАЗИ И ГЕОРГИЯ ТУРЗО

Резюме

В октябре и ноябре 1606 года состоялись те мирные переговоры, которые положили конец пятнадцатилетней войны между Габсбургской и Османской империей. В этих переговорах получили роль и послы восставшего сословия получившие важные посты в ходе восстания Бочкаи, которых возглавил Иштван Иллешхази, ставший в позднейшем Палатином. Хотя в Историческом Архиве Михай Жилинский обнаружил переписку ставших в позднейшем двух Палатин – Иштвана Иллешхази и Георгия Турзо – однако небольшая доля этой переписки каким-то образом была пропущена. Данная часть переписки включает в себя те описания, которые рождались во время подготовок к конкретным переговорам и в ходе переговоров, о существовании которых мы могли догадываться на основе последующего посольского дневника. Это множество дюжен писем великолепно вписывается в этот дневник, и в некоторых местах продолжают оттенять наше понимание формирования установления Житваторокского мира.